

FILOZOFIA V ETAPE BUDOVANIA RÓZVINUTEJ SOCIALISTICKEJ SPOLOČNOSTI

ANDREJ SIRÁCKY, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

SIRÁCKY, A.: Philosophy in the Stage of Building-Up the Advanced Socialist Society. *Filozofia*, 34, 1979, No 1, p. 3–15

The author deals with the task of philosophy in the stage of building-up the advanced socialist society. The paper contains 4 parts: 1. the political-ideological function of philosophy. 2. Philosophy as a factor of social progress. 3. Sociological conceptions as a basis of attacks on Marxist thinking. 4. Basic tasks of philosophy in the stage of the advanced socialist society.

The first three parts represent actually a theoretical-methodological entry into the problems (the fourth part), in which the contemporary problems of Marxist-Leninist philosophy are analyzed. They include this circle of problems: the problems of the scientific world outlook, the regularities of development of the advanced socialist society, the problems of the scientific-technological revolution and criticism of bourgeois ideology.

Solving these problems on the basis of Marx's, Engels' and Lenin's works, the concrete, historical, class- and party approach must prevail.

The author has concluded his deliberations in the sense that in the struggle and effort for humanization of human society, for economic, social and spiritual liberation of man, for a full development of personality in an advanced, healthy collective, philosophy within the frame of Marxism-Leninism has its high and supreme mission: to help at not only explaining, but changing the world.

I. O politicko-ideovej funkcii filozofie

Filozofické myslenie pôsobilo a pôsobí na pokrok spoločnosti vtedy, keď vyjadruje ciele a programy nových, nastupujúcich tried. „Pohyb“ myslenia sa dial a deje, prirodzene, v súvislosti s celkovým ekonomickým a spoločenským vývojom. Myslenie bolo odrazom doby, dozretých spoločenských síl a tendencií, na druhej strane však aktívne a iniciatívne zasahovalo do tohto diania. Nie vždy a za každých okolností pôsobilo filozofické myslenie v smere spoločenského pokroku.

Politicko-ideová a v širokom zmysle aj spoločenskú funkciu filozofie treba vždy chápať na pozadí sociálnych triednych bojov. Bez ohľadu na to, či si to jednotliví myslitelia uvedomovali alebo nie, filozofické smery — i keď niekedy v apokryfných podobách — vyjadrovali názory a ideológiu určitej triedy, sociálnej skupiny. Vo veľmi zložitých väzbách medzi základňou a nadstavbou jednotlivé myšlienkové prúdy napomáhali alebo brzdili spoločenský pokrok.

Z tohto hľadiska posudzujúc dejiny myslenia, zisťujeme, že od najstarších dôb rôzne filozofické smery a prúdy alebo slúžili pokroku a odkrývali jeho tendencie, alebo naopak, brzdili, mystifikovali objektívnu realitu. Ako *pravidlo* tohto vývoja možno vysloviť myšlienku, že v súlade so spoločenským (predovšetkým ekonomickým) vývojom sa postupne a nie jednoznačne uplatňovali materiálne, skutočnosť demystifikujúce myšlienkové smery a prúdy. Veci sa nedajú zjednodušovať, ale *vcelku* a s výhradou diferencií medzi nimi platí, že *vývoj dopredu poháňajú materialistické filozofické smery*. Pôsobili v širokom rámci v súlade s rozvojom výrobných síl a výrobných vzťahov. Pomáhali predovšetkým zabezpečovať a upevňovať materiálnu základňu spoločnosti. Ale v súvislosti s tým sa uvoľňovali aj „prírodné sily“, t. j. v súlade s rastom materiálnosti v myslení sa postupne rozvíjali aj prírodné vedy. Pokrok vedy (a techniky) úzko a organicky súvisel s rozvojom výrobných síl spoločnosti. No treba objektívne pripustiť, že aj *mimo rámca materializmu* sa rozvíjali a zdokonaľovali formy, metódy myslenia (uvedme len ako príklad idealistickú dialektiku u Hegla).

Na druhej strane v celej kultúrno-duchovnej sfére, najmä v rozvoji výrobných a spoločenských vzťahov, sa situácia komplikovala. V ostrých sociálnych konfliktoch sa zrážali záujmy tried a sociálnych vrstiev a v dôsledku neorganizovanosti ľudových mas a ich nízkeho spoločenského vedomia sa úsilie o pokrok čiastočne prelievali do utopických a fantastických vízií.

Politicko-ideová funkcia filozofie sa v priebehu dejín pozitívne uplatňovala najmä na strane materiálnych síl. Nie vždy však znamenala pokrok, pokiaľ išlo o celkový spoločenský pohyb. V zložitosti pôsobenia spoločenských a myšlienkových síl sa politicko-ideová funkcia filozofie uplatňovala diferencovane.

Spoločenský a myšlienkový pohyb (pokrok) neprebíhal *paralelne*. Bolo tu veľké dialektické napätie medzi spoločnosťou a ideou. Nie každý filozofický poznatok hnal vývoj dopredu. V začiatkoch vývoja spoločnosti — dívajúc sa na to globálne — prevládala mystifikačná funkcia idealistickej filozofie a ešte viacej náboženstva. Platí to dvojnásobne, keď neprihliadneme len k jednotlivým poznatkom (napr. materialistické a dialektické prvky v gréckej filozofii), ale keď filozofické myslenie začleníme do širších spoločenských súvislostí. Rozvoj filozofického myslenia od antiky a renesancie cez francúzske osvietenstvo, utopické sociálne vízie, nemeckú klasickú filozofiu (dialektika u Hegla a ma-

terializmus, i keď nedôsledný u Feuerbacha) až po vznik marxizmu neslúžil jednoznačne sociálnemu pokroku. Až do filozofickej revolúcie v dielach a činnosti Marxa a Engelsa filozofické myslenie v súlade s náboženstvom vo veľkej miere slúžilo k upevňovaniu panstva vládnucej triedy a len nepriamo napomáhalo spoločenský pokrok.

Filozofické myslenie v dejinách začalo spoločensky a ideologicky účinnejšie pôsobiť odvtedy, ako sa pod vplyvom ekonomicko-sociálneho vývoja *moc náboženstva a cirkvi zoslabovala*. V dôsledku nových spoločenských hnutí, výrobných síl a výrobných vzťahov sa rozvinula materiálna (ekonomická) základňa spoločnosti. Vzápätí a v dialektickej súhre, niekedy i skôr, sa celá duchovná (kultúrna) oblasť „odteologizovala“. Výrazom nástupu nových sociálnych vzťahov v období upadajúceho feudalizmu boli myšlienky renesancie a humanizmu, ktoré v ďalšom vývoji viedli k osvietenským ideám, k materializmu francúzskych mysliteľov a vôbec k rastu racionality v dejinách.

V súlade s nástupom novej triedy — meštiactva a v súvislosti s rozrastajúcou sa výrobou, obchodom aj materialistické filozofické prúdy sa dostávali na povrch. Aj keď zápas medzi idealistickými a materialistickými myšlienkami bol veľmi zložitý a dialekticky protirečivý, jednako z novej spoločenskej reality vznikali aj pokrokové myšlienkové smery. Z tohto rozporu a „tlaku“ sa zrodili nielen nové sociálne teórie a utópie (Saint-Simon), ale súčasne na ich pôde vyrastali i nové filozofické a historické teórie. Racionalizmus prenikal vždy viac a viac do „vedomia“ doby a v dôsledku toho sa uplatňovali v podstate idealistické teórie (filozofia dejín). Popri rozvoji sociálnych utópií a ekonomiky i ekonomického myslenia sa utváral filozoficko-dejinný systém Heglov. Za tejto situácie a odmietaním Heglovej koncepcie „absolútneho ducha“ bolo možné riešiť dialektický rozpor „hmoty“ a „ducha“ a zvýrazniť myšlienku materializmu i v dejinách a v spoločnosti. Tu nemožno podceňovať ani vplyv Feuerbachovej filozofie.

Vybudovanie materialistickej koncepcie (teórie) dejín a vývoja spoločnosti bolo prvým krokom k *spoločensky účinnej funkcii filozofie ako uceleného myšlienkového systému*. Znamenalo to integrovanie filozofického myslenia do spoločenského pohybu. V boji robotníckej triedy a postupne, ako sa „prebúdzali“ a organizovali masy proti panstvu buržoázie, rástol aj význam filozofie „činu“. Materialistická filozofia prenikla z oblasti duchovnej do ekonomiky a celého spoločenského života. Stala sa jednou z hnacích síl dejín a v učení Marxa, Engelsa a neskôr Lenina spolu s teóriou vedeckého komunizmu a politickou ekonomikou utvára *novú realitu sveta*. Filozofiu v tejto súvislosti treba chápať ako integrálnu časť teórie marxizmu-leninizmu. V ďalšom vývine v boji s buržoáziou a jej ideológiou — všeobecne povediac s idealizmom a náboženstvom — sa upevňovala vedúca úloha materialistickej filozofie v dejinách.

II. Filozofia ako faktor spoločenského pokroku

Z hľadiska upevňovania nových výrobných síl a výrobných vzťahov — najmä v súvislosti s „tlakom“ vedy a techniky — *rastie aj dejinná úloha dialektickomaterialistickej filozofie*. To, že sa filozofia stala dôležitým faktorom spoločenského pokroku, nesúvisí len s rozvojom vedy a techniky. Je nesporné, že tieto faktory mnohostranne determinujú pohyb celej ekonomickej oblasti. Ale spoločenský pohyb je totálny, globálny a s rozvojom výroby, ekonomiky a techniky zákonite rastie aj úloha prírodných vied. Rozvoj prírodných vied vo veľkej miere ovplyvňuje nielen oblasť výroby, ekonomiky, techniky, ale i celú kultúrnu a duchovnú sféru. Závažné pokroky vo fyzike, chémii, geológii, biológii pozitívne a prenikavo posilnili materialistický svetonázor. V súvisi s týmto vzniká ťažký problém: niektoré výsledky v prírodných vedách (napr. kvantová teória, princíp relativity) „vykoľajili“ mnohých prírodovedcov a filozofov a viedli ich k záverom, ktoré v „modernej“ forme pašovali idealizmus a fideizmus do vedy a vývoja. Na nebezpečenstvo takéhoto „obratu“ v dejinách myslenia poukázal pádne a presvedčivo V. I. Lenin vo svojom diele *Materializmus a empiriokriticizmus* (1908). Netreba osobitne zdôrazňovať, že prenikanie idealizmu — v podobe pozitivizmu, empirizmu a iných filozoficko-sociologických smerov — do myšlienkového vývoja znamená *spomaľovanie* spoločenského pokroku. Nejde tu len o „nepriamu“ službu buržoázii v jej ideologickom boji proti marxizmu-leninizmu a socializmu. V boji, ktorý sa vedie pod idealistickými a abstraktnými heslami obrany ľudských práv, slobôd, demokracie a humanizmu. Idealistické smery — v širokom zmysle — vystupujú ako regresívne *spoločenské sily*. Ich nebezpečenstvo je aj iného rázu. Fakticky znamenajú brzdu vo vývoji vedy a myslenia; zamorujú celú duchovnú a kultúrnu sféru novoveku vlnou mysticismu a iracionality, a tým konajú „neoceniteľnú“ službu náboženstvu a reakcii. Na veci nič nemení, že mnohé z týchto smerov sa javia v racionálnej a logickej podobe (napr. neopozitivizmus, existencializmus, štrukturalizmus, neoracionalizmus, neorealizmus, novotomizmus). Vzniká „*moderný mýtus*“ vedy a myslenia, čo zoslabuje i spoločenský pokrok.

Filozofia v období prechodu od kapitalizmu k socializmu a v procese výstavby socializmu — ako faktor spoločenského pokroku — vystupuje v dvoch funkciách:

a) na jednej strane pomáha robotníckej triede pri realizovaní jej historického poslania v zložitom procese ľudovodemokratickej a socialistickej revolúcie;

b) na druhej strane v zápase s idealistickými a vôbec nemarxistickými smermi umocňuje svoju vnútornú štruktúru a rozvíja svoj vedecký aparát pri upevňovaní materialistického svetonázoru.

Zložitý svetový vývoj, problémy koexistencie a s tým súvisiaci

boj o sociálny pokrok prináša mnoho problémov v celej ideovej a kultúrnej sfére. V tejto súvislosti vystupuje úloha marxistickej filozofie multidimenzionálne nielen tým, že vedie k jednoznačnému socialistic-kému vývinu celú kultúrnu sféru. Vytvára pevné hodnotové orientácie nielen v živote človeka, v jeho individuálnych postojoch, ale i v širokej oblasti kolektívnych, ľudských práv, humanistických ideí a vedeckého svetonázoru. V týchto súvislostiach intenzívne a mnohotvárne zasahuje filozofia do sféry umenia, tohto špecifického stvárňovania objektívnej reality.

Na uvedenej platforme musíme zdôrazniť *jednoznačnú* orientáciu marxisticko-leninskej filozofie: pozitívne pôsobiť v upevňovaní reálneho socializmu a na druhej strane odrážať kvalifikovane rôzne filozofické a sociologické smery, ktoré stoja v ceste spoločenského pokroku.

III. Sociologické koncepcie ako základ útokov proti marxistickému mysleniu

V rámci širokého frontu pokroku a reakcie, socializmu a kapitalizmu (nestierajúc určité „prechody“ medzi nimi) vedie sa ostrý ideologický a teoretický boj. Existujú rôzne filozofické a sociologické koncepcie, ktoré napriek svojej veľkej rozmanitosti a rozdielnosti stoja *jednotne proti marxizmu-leninizmu*. Zahrnúť sem možno rôzne druhy pozitivismu, „čistého“ empirizmu, ďalej sem patrí existencializmus, štrukturalizmus, neoracionalizmus, neorealizmus, personalizmus a rozličné „moderné“ teórie teologické. Prirodzene, ako som už zdôraznil, sú medzi nimi aj diferencie, ale to, čo ich spája, je v *podstate* idealistický svetonázor a metafyzická metóda. „Na celej zložitej rovine vzťahov príroda — človek — spoločnosť“ deje sa konfrontácia pokrokových a reakčných síl, hnutí a ideí. (1, s. 514) Proti socializmu a pokroku stoja jednotne kapitalistický svet, zmietajúci sa v kríze a chaose. Jeho modernými apologetmi sú hlavne teoretici a ideológovia tzv. „postindustriálnej“ spoločnosti, v ktorých koncepciách sa svet „odľudšťuje“, technizuje a absolutizujú sa „súčasný úpadkové znaky kapitalizmu a vydávajú ich za globálne znaky sveta“. Na tomto základe sa rodia rôzne filozoficko-sociologické koncepcie pesimizmu, nihilizmu, bezperspektívy, zániku, konca. (1, s. 514, podrobne pozri IX. časť uvedenej úvahy, s. 514—516)

Prv ako prejdeme k opísaniu situácie a problémov filozofie v etape rozvinutej socialistickej spoločnosti, načrtneme stručný obraz spoločnosti, ktorá stojí ako „protiklad“ socializmu. V podstate je to teória tzv. „postindustriálnej“ spoločnosti. Teoretici tejto spoločnosti nerobia rozdiel medzi rôznymi „druhmi“ priemyselnej spoločnosti a ich kvalitatívnou odlišnosťou politickou a sociálno-ekonomickou. Uvedme ako prí-

klad Daniela Bella, ktorý, nevidiac rozdiel medzi kapitalizmom a socializmom, vyspelé priemyselné štáty charakterizuje ekonomicko-technicky; v ich štruktúre dominuje tzv. „technická elita“ a v celej oblasti duchovno-kultúrnej technokratické a pozitivistické idey. Z takéhoto stavu „postindustriálnej“ spoločnosti D. Bell robí záver o odumieraní robotníckej triedy, o postupnom zanikaní fyzickej práce a o rastúcej úlohe racionálnej práce (techniky, vedy, teórie, poznania). A dôsledok spoločensko-politický: technika preberá funkciu politiky a sociálne (triedne) rozpory sa riešia „technicky a vedecky“. Najvýznamnejšou silou v štruktúre postindustriálnej spoločnosti je *veda, technika a technológia*. (2, s. 170)

Niet pochybnosti, že je to idealistická teória, že poznanie (veda, technika) je podľa tejto teórie *primárnou* príčinou spoločenského „po-hybu“ (prípadne pokroku, ktorý výraz sa menej používa).

Z analýzy komponentov postindustriálnej spoločnosti vyplýva, že v nej nie sú rozhodujúce výrobné a vlastnícke vzťahy. Pre D. Bella, pre funkcionalistov a štrukturalistov v sociológii a pre neopozitivistov vo filozofii takmer nič neznamená *teória ako systém poznatkov v rámci uceleného svetonázoru*. Teória je v najlepšom prípade len systém organizovaných „informácií“ (faktov, ideí). Je to schéma ako výsledok „racionálnych operácií alebo experimentov“. Na tomto základe vzniká v súčasnosti „technologická alebo technokratická spoločnosť“. (2, s. 180)

Podľa teoretikov postindustriálnej spoločnosti netreba robiť rozdiel medzi kapitalizmom a socializmom, pretože „korporácie a monopoly“ v kapitalizme a plánovanie v socializme sú vlastne „racionálne centrá“ propagovania vývoja spoločnosti. V podstate sú to rovnaké „modely“, racionálne a logické pre oba sociálne systémy. Preto podľa D. Bella ani súkromné vlastníctvo, ani výrobné vzťahy, ani bohatstvo a moc nie sú príčinou triednej štruktúry („stratifikácie“), ale výlučne veda, poznanie, technika. Takto vzniká „technická elita“ ako rozhodujúca politická a sociálna sila v spoločnosti. Úlohu politikov preberajú technici, ktorí realizujú zámery a programy politikov. Politici nestačia sledovať „prudký rozvoj vedy“, avšak u technikov je to organická časť ich profesie. Poznávacia sféra (veda, technika, filozofia) sa stáva nezávislou od politiky. „Racionalizačný trend“ v dejinách vedie k prekonávaniu rozdielu medzi kapitalizmom a socializmom, k novému typu postindustriálnej a „racionálne technicky organizovanej“ spoločnosti.

„Racionalizačná“ teória nie je ničím než *absolutizáciou myšlienkového faktoru v dejinách*. Inak povedané, je to idealistické chápanie dejín a vývoja spoločnosti.

V Bellovej koncepcii postindustriálnej spoločnosti sa redukuje ekonomika na techniku a výroba (výrobné sily a výrobné vzťahy) sa redukuje na technokratické a vedecké faktory. V oblasti duchovnej a myšlienkovej je to úzky *empirizmus, pragmatizmus, personalizmus a uti-*

literaristická etika. Z tejto koncepcie súčasnej „svetovej spoločnosti“ vyplýva aj idealistický svetonázor.

Tieto teórie, ako aj koncepcie o „reformovanej“ *robotníckej triede* (3) a o „strednej triede“ tvoria základ pre vznik filozofických teórií pozitivismu, racionalizmu, neorealizmu, fenomenológie, štrukturalizmu, existencializmu v ich modifikovanej podobe. Existencializmus ako prejav extrémneho „individualizmu“, ako „posledné gesto malomeštiaka“ má i dnes silný vplyv na spoločenské vedomie v západnom kapitalistickom svete. Často táto „filozofia existencie“ splýva s inými filozofickými smermi, ako sú štrukturalizmus, neofreudizmus, personalizmus, pragmatizmus. „Pragmatizmus je jedným z hlavných protivníkov marxizmu zároveň s neopozitivismom, fenomenológiou, existencializmom, štrukturalizmom, frankfurtskou školou a p.“ (4, s. 82—83, 278) V nich popri zdôrazňovaní „váhy faktov“ a pri podceňovaní teórie sa výrazne uplatňujú prvky voluntarizmu, psychologizmu a subjektivismu. V podstate ide o idealistickú koncepciu sveta, o mystifikáciu faktov a o neuznávanie existencie objektívneho sveta ako „priority bytia“.

IV. Základné úlohy filozofie v etape budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti

Potrebné bolo poukázať na spoločenskú a duchovnú atmosféru, v ktorej sa rozvíjajú nemarxistické filozofické a sociologické teórie a koncepcie. Tým výraznejšie nám vyniknú *základné úlohy filozofie* v súčasnej etape rozvoja našej spoločnosti.

Marxisticko-leninská filozofia v učení Marxa, Engelsa a Lenina sa rozvíjala v súvisi s revolučným bojom robotníckej triedy. Úzko súvisela s ekonomikou a sociálno-politickými teóriami. Už od začiatkov marxizmu sa ako výraz záujmov robotníckej triedy stala aj programom boja za socializmus a komunizmus. Aj u nás túto úlohu plnila v súvisi s ľudovodemokratickou revolúciou a s riešením problémov socialistickej revolúcie (Február 1948).

V dlhom zápase robotníckej triedy o jej „holé bytie“ sa marxizmus-leninizmus vyvíjal v nerozlučnej väzbe s revolučnou praxou a s rozvojom vied.

Naša, marxistická filozofia musela riešiť v náväznosti na politický boj KSČ — od buržoáznej ČSR až po okupáciu a potom po oslobodení — mnohé problémy, ktoré *pre rôzne objektívne príčiny a pre slabosť teoretickej výzbroje riešila len v rozpakoch a polovičato*. Cez celý tento čas Leninove diela (*Materializmus a empiriokriticizmus, Štát a revolúcia a Imperializmus ako najvyššie štádium kapitalizmu* a i.) mali rozhodujúci a zásadný vplyv na rozvoj našej filozofie. Tvorivé rozvíjanie marxizmu-leninizmu súvisí so socialistickou revolúciou v Rusku

a potom s revolučnými premenami v ostatných socialistických krajinách.

Treba si ďalej uvedomiť, že význam marxisticko-leninskej filozofie v období budovania socializmu a v jeho rozvinutej etape rastie a stáva sa nielen jej vnútorným *obohacovaním*, ale i významným politicko-ideovým nástrojom.

Naša socialistická spoločnosť prešla zložitým vývojom od r. 1945, od februára 1948 a od krízových rokov 1968—1969. Bolo potrebné riešiť mnohé problémy v súvisi s likvidovaním panstva buržoázie, v súlade s ľudovodemokratickou a socialistickou revolúciou, aj s výstavbou socializmu. I filozofia musela riešiť mnohé problémy na *základe praxe socialistickej výstavby* a nie v každom ohľade plnila tieto svoje úlohy. Zreteľne sa to prejavilo v krízovom období r. 1968—1969, keď sa prekrucovali, popierali a neskôr i odmietali „základné princípy marxisticko-leninského svetonázoru vo filozofii, sociológii, v histórii, v ekonómii, v oblasti štátu, práva a výstavby strany i v kultúre a umení, kde všade dochádzalo k priamej kapitulácii pred buržoáznou ideológiou. Ideologický zápas prerástol na priamy boj o moc, do ktorého pravica v plnej miere zapojila komunikačné prostriedky.“ (5)

V určitých spoločenských a politických podmienkach ideologický boj prerastá do politického boja o moc a za týchto okolností *nemôže byť ľahostajná ani úloha teórie a filozofie*. Akoby sa v krízových rokoch 1968—1969 znovu obnovil *teoretický i praktický* spor o problémy „rôznych“ ciest k socializmu. Ako vieme, tento „spor“ definitívne a v prospech socializmu rozhodla naša robotnícka trieda pod vedením KSČ vo februári 1948. Bolo by vecou podrobného štúdia odpovedať na otázku, ako v tomto *historickom zápase o bytie a nebytie socializmu obstála marxistická filozofia*. Situácia v Československu sa nechápala v spojitosti s revolučným hnutím vo svete, predovšetkým v Sovietskom zväze. Filozofia nevypracovala svoju „*imanentnú*“ teóriu v organickej spojitosti s otázkou socialistickej revolúcie. Bolo zrejmé, že v súlade s rozvojom výrobných síl a výrobných vzťahov sa mení celá nadstavba. V tomto procese filozofia *nemôže byť* neutrálna.

V súvisi so zložitou medzinárodnou situáciou i v dôsledku nelikvidovaných zvyškov vnútornej reakcie bolo nevyhnutné viesť i na *ideologickom fronte boj s nemarxistickými filozofickými a sociologickými smermi*. Ešte aj po r. 1948 na mnohých postoch stáli tzv. demokratickí teoretici a neboli *hneď* likvidované inštitucionálne pozície vnútornej reakcie. [6, s. 87—106]

Ani po r. 1948 neprenikla naša filozofia *hlbšie do rozboru zložitých politických pomerov*, do triednej štruktúry a do súvislostí sociálnych, ideových a kultúrnych. Pre povrchnú znalosť marxizmu-leninizmu sa *rozporuplné procesy prechodu od kapitalizmu k socializmu zjednodušovali*.

Základná zmena v politike [po februári 1948] a vzápätí aj v eko-

nomike a v štruktúre spoločnosti smerom k socializmu mohutne a jednoznačne ovplyvnila celú kultúrnu a duchovnú oblasť. Pohyb materiálo-technickej základne urýchlil aj zmeny v nadstavbovej oblasti, ale jej zložky menej účinne a pohotovo napomáhali socialistické ciele a tendencie. Aktivita ostatných kultúrnych zložiek (umenie, výchova, vzdelávanie, popularizácia) — v dôsledku nesocialistického fungovania inštitúcií — bola málo účinná. Nové ľudské vzťahy sa len utvárali. Silný bol ešte vplyv cirkvi a teológov a marxistická filozofia dlho hľadala „samú seba“.

Naša filozofia nebola schopná na úrovni rozpracovať problémy prechodu od kapitalizmu k socializmu, rozoberať zložité vzťahy dialektiky všeobecného, špecifického a jednotlivého, skrátka, problematiku prechodu politickej moci do rúk robotníckej triedy v našich historických a spoločenských podmienkach. Inšpirujúcou silou a iniciátorkou bolo vedenie KSČ, opierajúce sa o bohaté skúsenosti politických bojov ruského proletariátu.

No napriek všetkému i „zástojom“ v krízovom období 1968—1969 marxistická filozofia je dnes prítomná v našom politickom živote. Vyvíja sa nielen vnútorne, ale v rámci teórie marxizmu-leninizmu plní dôležitú ideologickú funkciu. *Preniká do celej sociálnej štruktúry a do nášho myslenia.* Bez nej nie je možné riešiť ani základné ideologické a teoretické otázky ostatných vied (nielen spoločenských). V súvisi s vedec-kým ateizmom sa hlbšie zúčastňuje na formovaní socialistického vedomia robotníckej triedy a ostatných pracujúcich, na ich postupnom a nte ľahkom vymaňovaní sa z náboženského svetonázoru. Tento proces urýchľuje nová ekonomicko-sociálna štruktúra a s jej zmenami vznikajú nové hodnoty socializmu, morálky, humanizmu. Zapúšťajú stále hlbšie a silnejšie korene. Bez aktívnej úlohy marxistickej filozofie tento proces by bol živelný a pomalý.

V ďalšom období našej socialistickej výstavby, najmä v etape budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti treba zvlášť zdýrazňovať túto „integračnú a ideologickú funkciu marxisticko-leninskej filozofie“. To znamená, nech už filozofia rieši akýkoľvek špecifický problém svojich kategórií (teória a prax, objekt—subjekt, základňa a nadstavba, štruktúra a systém, výrobné vzťahy, vzťah ideálu a reality, problémy dialektiky, logiky a sémantiky a pod.), musí do popredia vystupovať jej širšia, nielen teoretická, metodologická, ale aj ideologická, spoločenská a politická funkcia. *Marxisticko-leninská filozofia musí byť prítomná všade, kde sa rozhoduje o základných teoretických problémoch našej spoločnosti.* Nie je možné nijaké autonómne, „imanentné“¹

¹ Aj teóriu „samovývoja“, imanentného vývoja filozofie si treba vysvetľovať iba v kontexte spoločenského a politického diania. Marxistická filozofia *nevisí vo vzduchu*, ale mení svoje úlohy a danú orientáciu v súvislosti s konkrétnymi, historicko-spoločenskými podmienkami. Základom metafyzickej tézy „imanentnosti“ je *absolutizácia psychická*, čo obyčajne vedie k „subjektivizácii objektívne existujúcej reality“.

a vnútorne „izolované“ rozvíjanie napr. etiky, sociológie, axiológie bez uvedených dialekticko-logických a historických súvislostí. Dokonca ani bez súvislostí medzinárodných (konfrontácia medzi pokrokovou a reakčnou ideológiou.) Netreba osobitne zdôrazňovať, že nijaký ontologický a gnozeologický problém sa nedá riešiť bez súvislostí svetonázorových a spoločensko-etických. *Syntetické a integračné* hľadiská majú sa uplatňovať aj pri rozpracovaní rôznych úsekov dejín filozofického myslenia na Slovensku. Osobitnú pozornosť treba venovať skúmaniu dejín marxistickej filozofie — jej problematiku treba chápať v širšom spoločensko-kultúrnom kontexte.² Pri tomto rozpracovaní, doplnení a prehodnotení — aj iných úsekov a etáp nášho filozofického myslenia — treba sa vyhýbať schematizmu a neoprávnenému zjednodušovaniu problémov (napr. úloha materializmu, idealizmu a niektorých v danej situácii relatívne pokrokových pozitivistických ideí v našich slovenských kultúrnych dejinách).

Vieme, že zložitá i napätá spoločenská a politická situácia vo svete i problémy vnútri socializmu a marxizmu-leninizmu (nielen vo vzťahu k buržoáznej ideológii) vyžadujú od nás, aby sme v dnešnom rozdvojenom svete — napriek nevyhnutnej koexistencii — stáli na pevných marxistických pozíciách za politikou našej strany pri obrane svetovej socialistickej sústavy. Neznamená to len opakovať známe poučky, ale *pri hodnotení nových javov vo vývoji stáť na neotrasiteľných princípoch marxizmu-leninizmu*. Musíme vedieť z týchto pozícií rozširovať priestor *pre tvorivé marxistické myslenie*. Z týchto pozícií treba viesť i na vysokej teoretickej úrovni boj (kritiku) proti rôznym buržoáznym a nemarxistickým koncepciám a smerom. To, pravda, neznamená, že odmietaním celkovej filozofickej koncepcie (napr. štrukturalizmu) nemarxistických smerov nevidíme v nich aj určité pozitívne prvky (v metodológii, v metódach a v technike „zberu“ empirických dát). Musíme sa učiť metóde hľadania východiska, i keď kriticky hodnotíme ich triednu zaslepenosť a idealistický svetonázor.

Treba preberať z rozvoja a upevňovania našej ekonomickej základne, z rozvoja socialistických výrobných vzťahov, zo socialistického spôsobu života a z nových ľudských vzťahov rozličné podnety, stimuly a iniciatívu i pre rozvoj našej filozofie, sociológie a iných spoločenských vied. Filozofickí pracovníci sa nemôžu uzavrieť do oblasti „čistej“ filozofie. I podľa Jednotného programu spoločenských vied po XV. zjazde (jún 1977) filozofia musí „skúmať a zovšeobecňovať skúsenosti z doterajšieho socialistického vývoja“. Na riešení úloh rozvinutej socialistickej spoločnosti sa má realizovať „tímová spolupráca“, lebo len tým bude možná „koncentrácia síl spoločenskovedného frontu“ [pre nás to zna-

² Dôkladnej revízií — z hľadiska vecného, teoretického, metodologického a ideologického — treba podrobiť koncepciu *Prehľadu dejín slovenskej filozofie*. Bratislava 1965, najmä celú III. časť, od vzniku ČSR až do dnešných dní, s. 371—525.

mená úzku spoluprácu filozofie, sociológie a vedeckého komunizmu). Úsilie spoločenských vied má byť sústredené na problematiku charakteristických črt rozvinutej socialistickej spoločnosti, pričom filozofia má rozvíjať *principiálne, stranícky a tvorivo* zložitú problematiku utvárania socialistickeho vedomia pracujúcich. Analyzovať má vonkajšie a vnútorné činitele, ktoré prispievajú k formovaniu socialistickeho spoločenského vedomia a celej zložitosti socialistickeho spôsobu života. Formovaním nového, socialistickeho človeka sa majú prekonávať i „negatívne črty a prežitky“ i malomeštiacke pozostatky.

V Jednotnom programe sa problematika filozofie chápe *širšie, v úzkej a organickej súvislosti s otázkami strany, robotnickej triedy, s otázkami svetovej socialistickej sústavy a revolučného medzinárodného hnutia*. Pri riešení témy *Socialistický človek — socialistický kolektív* sa prepleťá problematika filozofická a sociologická s otázkami ekonómie, psychológie, pedagogiky a etiky.

V terajšej etape rozvoja našej socialistickej spoločnosti majú sa *komplexne riešiť (7) filozofické a sociologické otázky v týchto okruhoch*: a) problematika vedeckého svetového názoru; b) zákonitosti rozvoja vyspelej socialistickej spoločnosti; c) problémy vedecko-technickej revolúcie; d) kritika buržoáznej ideológie. Pri skúmaní týchto a iných filozofických a sociologických problémov teoretickým a metodologickým východiskom majú nám byť diela klasikov Marxa, Engelsa a Lenina. I keď sa sústreďujeme na problémy dialektiky a metodológie alebo na problémy „človeka“ a humanizmu, treba si uvedomiť, že sa pri ich riešení vyžaduje *konkrétny, historický, triedny a stranícky prístup*. Triednosť, straníckosť a politicko-ideová angažovanosť je neopodstatnená od marxistickej analýzy. Nové javy v ekonomike a zmeny v sociálnej štruktúre, zložitá dynamika vývoja rozvinutej socialistickej spoločnosti si vyžadujú *komplexný pohľad* na ich riešenie, čo bez multidisciplinárnej tímovej spolupráce nie je možné. Nechceme veci zjednodušovať, ale musíme trvať na tom, aby sa naše *filozofické a sociologické myslenie rozvíjalo v nerozlučnej spojitosti s praxou socialistickej výstavby*. Riešenie základných, kľúčových otázok socialistickeho vývoja neznamená všetko povrchné „aktualizovať“ a vzdávať sa hlbšieho teoretického prieniku do reality a poznania. Túto triednu, stranícku, ideologickú a politickú funkciu naša filozofia musí plniť, ak chce byť filozofiou marxisticko-leninskou.

Základným problémom dneška je boj o sociálny pokrok, o mier, o socializmus, o slobodu, demokraciu, o ľudské práva a o hodnoty skutočného socialistickeho humanizmu. Filozofia v etape rozvinutej socialistickej spoločnosti musí pomáhať riešiť tieto problémy, a to nie abstraktne, zjednodušene, formálne, ale *historicky a spoločensky konkrétno a perspektívne*. Tak, ako to dosiahnutý stupeň spoločenského a myšlienkového vývoja a politika našej strany vyžaduje. V celkovom

zápase a úsilí o humanizáciu ľudskej spoločnosti, o ekonomické, sociálne a duchovné oslobodenie človeka, o plný rozvoj osobnosti vo vyspelom, zdravom kolektíve má filozofia v rámci marxizmu-leninizmu svoje vysoké a výsostné poslanie: pomáhať nielen vysvetľovať, ale i meniť svet.

LITERATÚRA

1. SIRÁCKY, A.: Október — začiatok novej epochy ľudstva. Filozofia 1977, č. 5.
2. BELL, D.: The Coming of Post Industrial Society. London 1974.
3. DAHRENDORF, R.: Gesellschaft und Demokratie in Deutschland. München 1975.
4. Buržoazní filozofie 20. stoloť. Praha 1977.
5. Poučenie z krízového vývoja v strane a spoločnosti po XIII. zjazde KSČ, schválené na plenárnom zasadnutí ÚV KSČ v decembri 1970.
6. SIRÁCKY, A.: Klérofašistická ideológia ľudactva. Bratislava 1955.
7. Vývoj, súčasný stav a úlohy spoločenských vied v Československej socialistickej republike (máj 1974).

ФИЛОСОФИЯ НА ЭТАПЕ СТРОИТЕЛЬСТВА РАЗВИТОГО СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА

Андрей Сирацки

В настоящей статье автор анализирует задачи философии на этапе строительства развитого социалистического общества. Работа состоит из четырех частей: 1. Политико-идеиная функция философии. 2. Философия как фактор общественного прогресса. 3. Социологические концепции как основа нападков на марксистскую мысль. 4. Основные задачи философии на этапе развитого социалистического общества.

Первые три части представляют собой, собственно, теоретико-методологическое вступление к проблематике (четвертая часть), в которой анализируются современные проблемы марксистско-ленинской философии. Они охватывают следующий круг проблем: проблематика научного мировоззрения, закономерности развития развитого социалистического общества, проблемы научно-технической революции и критика буржуазной идеологии.

При решении этих проблем, исходя из трудов Маркса, Энгельса и Ленина, должен преобладать конкретный, исторический, классовый и партийный подход.

Свои рассуждения автор заключает в том смысле, что в борьбе за гуманизацию человеческого общества, за экономическое, социальное и духовное освобождение человека, за всестороннее развитие личности в развитом, здоровом коллективе философия в рамках марксизма-ленинизма имеет свое высокое и главное назначение: помогать не только объяснять, но и изменять мир.

DIE PHILOSOPHIE IN DER ETAPPE DES AUFBAUS EINER ENTWICKELTEN SOZIALISTISCHEN GESELLSCHAFT

Andrej Sirácky

Der Verfasser untersucht in der vorliegenden Arbeit die Rolle der Philosophie in der entwickelten sozialistischen Gesellschaft. Die Arbeit beinhaltet 4 Teile: 1. Die politisch-ideologische Funktion der Philosophie. 2. Philosophie als Faktor des gesellschaftlichen Fortschritts. 3. Soziologische Konzeptionen als Grundlagen der Attacken

gegen das marxistische Denken. Die grundlegenden Aufgaben der Philosophie in der Etappe der entwickelten sozialistischen Gesellschaft.

Die ersten drei Teile bedeuten einen theoretisch-metodologischen Eintritt in die gegebene Problematik (den vierten Teil), in der die aktuellen Probleme der marxistisch-leninistischen Philosophie analysiert werden. Sie umschliesst folgenden Problembereich: die Problematik der wissenschaftlichen Weltanschauung, die Gesetzmässigkeiten der Entwicklung einer entwickelten sozialistischen Gesellschaft, Probleme der wissenschaftlich-technischen Revolution und Kritik der bürgerlichen Philosophie.

Aufgrund der Werke von Marx, Engels und Lenin muss bei der Lösung dieser Probleme eine konkreter, historischer, klassenmässiger und parteilicher Zugang vorherrschend sein.

Der Verfasser beschliesst seine Erwägungen in dem Sinne, dass im Kampf und im Bemühen um eine Humanisierung der menschlichen Gesellschaft, um eine ökonomische soziale und geistige Befreiung des Menschen, um eine volle Entfaltung seiner Persönlichkeit in einem entwickelten, gesunden Kollektiv der Philosophie im Rahmen des Marxismus-Leninismus eine hohe und ausschliessliche Sendung zufällt: behelflich zu sein, die Welt nicht nur zu erklären, sondern auch zu verändern.